

Cumhuriyet Döneminde Yapılan İç ve Dış Göçler'in Toplumsal Etkileri

Bekir KOCADAŞ*

Özet

Gerek ülkeler arası gerekse ülke içindeki göç hareketleri aynı zamanda birçok yeni problemlerinde temelini oluşturmaktadır. Bu nüfus hareketlerinin çekim merkezlerini şehirler, ülkeler arasındaki hareketlerin çekim yönlerini ise gelişmiş ülkeler oluşturmaktadır. Bu sebeple, bu nüfus hareketleri birçok sosyal bilimci ve araştırmacının da dikkatlerini çekmiştir. Ülkemizdeki iç ve dış göç, gelişmekte olan ülkelerin yaşamış olduğu sorunlarla ve sebeplerle benzerlik göstermektedir. Günümüzde özellikle, iç göçler oldukça dikkat çekmektedir. Ülkemizde şehirleşme problemlerinin çoğunu iç göçler, dolayısıyla buna bağlı olarak başta gecekondulaşma, altyapı sorunları, işsizlik gibi sorunlar takip etmektedir. Son yıllarda Türkiye, savaş nedeniyle Iraktan ve özellikle de son dört yıldan bu yana Suriye'den yaklaşık üç milyon civarında dış göç almıştır. Bu konuyu başka bir çalışmamızda ele alacağız.

Anahtar Kelimeler: Göç ve Göç Olgusu, Cumhuriyet Dönemi Göçler, İç Göçün Toplumsal Etkileri, Dış Göçün Toplumsal Etkileri.

Republican Period the Social Effects of Internal and External Migrations Effects

Abstract

Migration phenomenon in our era, the most important problem faced by the country. Need to migrate within country movements among countries at the same time form the Foundation of many new problems. This shooting centers cities, population movements between countries while developed countries shooting aspects of transactions. Therefore, these population movements and many social scientists and researchers have attracted their attention.

Internal and external migration in our country, developing countries experienced similar problems and reasons. Today, in particular, internal migration are quite remarkable. In our country most of the problems of internal migration, urbanization and therefore consequently mainly Amsterdam sail away bridge, infrastructure problems, such as unemployment. In recent years, due to the Iraq war and Turkey, especially since the last four years Syria has taken nearly three million from foreign immigration. We'll cover this topic in another study.

Keywords: The Phenomenon of Immigration and Migration, Migrations In The Republican Period, Internal Migration in the Republican Period, Social Effects, the External Effects of Social Migration.

Giriş

Göç; toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. tüm bünyesiyle yakından ilişkili ve etkileyici bir olaydır (Akkayan, 1979: 20). Bu sebeple göç, çok yönlü bir karaktere sahiptir. Özellikle günümüzde oldukça fazla sayıda araştırmacı ve idarecinin ilgisini çekmektedir. Göçler doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artış ve azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye sebep olurlar. Bu değişimler göç alan veya göç veren çevrelerde birbirine zıt şekilde gerçekleşir. Göç alan yörenin nüfusu artarken diğerinde azalma olacaktır. Göçe katılan kitlenin cinsiyet ve yaş gruplarına bağlı olarak, göç mntıklarında adı geçen özellikler yönünden yığılmalar, göç veren mntıklarda da azalmalar görülecektir. Ayrıca nüfusun

* Yrd. Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, bkocadas@gmail.com

kalitatif yapısında da (okur-yazarlık, tahsil, iş ve meslek bilgisiyle bunlara bağlı olarak kalifiye eleman miktarlarında ve diğer hususlarda) bünyevi değişmelere sebep olacaktır. Meydana gelen bu değişimler toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik, politik vb. bütün müesseselerini kısa zamanda (göçün hacmiyle doğru orantılı olarak) etkileyecektir (Akkayan,1979:20). Bu hususlar, göçün üzerinde durulması gerektiğini ve önemini vurgulayan hususlardır.

Ülkeler arasında ve aynı ülkenin bölgeleri arasında çoğu zaman çeşitli faktörler yönünden dengesizlikler vardır. Bu dengesizlikler, nüfusun artışı, nüfusun kalitatif özellikleri, sosyal ekonomik imkan ve şartlardaki farklılıklardır. Göç olayı ile mevcut imkânlardan daha fazla nüfusun faydalanmasına olanak sağlayacağı gibi, bazı imkânsızlıklarda giderilebilir. Örneğin; iş imkânlarının az veya olmadığı bir bölgeden, imkânları fazla ve eleman sıkıntısı çekilen bölgenin bu konuda ki derdine çare bulunmuş olacaktır. Böylece çeşitli, imkânsızlıklardan dolayı çıkacak bunalım ve çatışmaları önleyen faktörlerden biri olarak göçün yapıcı ve dengeleyici bir unsur olduğundan söz edilebilir. Sonuç olarak göç, ekonomik imkânlarla nüfus arasında denge sağlayan, aynı zamanda da insanların, kabiliyet ve ihtisaslarından en etkin biçimde faydalanmayı sağlayan, kişilerin sosyal, kültürel, psikolojik arzularının tatminine imkân sağlayan olumlu bir mekanizmadır. Sağlayacağı yararlardan çok problemlerle dolu bir bünye kazanması halinde ise mekanizmanın olumsuz bir işleyişe yöneleceği de unutulmamalıdır. Göçün, olumlu veya olumsuz işleyen mekanizma olmasının yanında sosyo-kültürel değişmeyi sağlayan bir mekanizma olduğunu söylemekte mümkündür (Akkayan, 1979: 21). Günümüzde özellikle göçün olumsuz etkileri ön plana çıkarılmıştır ve artık bu etkilerin giderilmesi yönünde büyük gayretler sarf edilmektedir.

Göç ve Göç Olgusu

Bayhan (1996:85) göçü, coğrafi mekan değiştirme sürecinin toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi boyutlarıyla toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak izah eder. Tufan (1987:1)'a göre ise göç, kırsal bölgeler ya da çevre ülkeler gibi az gelişmiş sektörlerin, kent veya merkez ülkelerin ekonomik sektörlerine katılmanın olgusu olarak değerlendirilebilir.

Akkayan (1979:21) göçü, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere, tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayı olarak niteler. Bu konuyla ilgili pek çok tanım yapmak mümkündür.

Göçler, iç göçler ve dış göçler olmak üzere iki şekilde sınıflandırılabilir. İç göçler, bir ülke sınırları içinde bir yerleşim biriminden bir başka yerleşim birimine, yerleşmek üzere yapılmaktadır. Dış göçler ise, bir ülkenin sınırları dışına uzun süre kalmak, çalışmak ya da yerleşmek üzere yapılan göçlerdir. Ayrıca nüfus hareketlerinin, yani göçün oluşmasında rol oynayan, hareketi sağlayan faktörler açısından probleme baktığımızda konuyu iki grupta toplamak mümkündür (Akkayan,1979:22):

- Serbest irade ile gerçekleşen göç,
- Güdümlü (otoriter bir baskıyla) gerçekleşen göç.

Göç, fertlerin kendi isteğiyle gerçekleştirdikleri, serbestçe oluşan bir mobilite olabileceği gibi, fertlerin arzuları dışında çeşitli kuvvetlerin etkisiyle de gerçekleşebilir. Fertler daha iyi hayat şartları, iş imkânları, mali olanaklar, emniyet, istikrar ve çeşitli sosyal imkânlar elde edebilmek arzusu ile serbestçe yer değiştirebilirler. İşte bu yer değiştirmeye serbest göç demek mümkündür.

Güdümlü göçler ise fertler kendi arzuları dışında çeşitli göçlerin etkisiyle yer değiştirmek mecburiyetinde kalırlar. Devletin çeşitli sosyal, ekonomik, güvenlik vb. konularda aldıkları kararların tatbikatı sonucunda nüfusta yarattıkları mobilite güdümlü göçü oluşturur. Ülkemizde Keban Barajı inşası ile bu bölgedeki nüfusun yer değiştirmek mecburiyetinde kalması, bu tip göçe bir örnektir (Akkayan,1979:23). Ayrıca göç tiplerini çeşitli problemlere göre çoğaltmak mümkündür.

İç Göçlerin Toplumsal Etkileri ve Sonuçları

Türkiye de göç olayı Cumhuriyetten önce de görülmektedir. Burada önemli olan göçe sebep olan etkenlerin, cumhuriyet öncesi ve sonrası değişiklik gösterip göstermediğidir. Ayrıca göçlerin bazı dönemler itibariyle hızlandığı ve yavaşladığı da görülmektedir. Göçlerin akım yönleri kırdan- kente, kentten- kente, kentten-kıra ve kırdan- kıra şeklinde olmaktadır (Akkayan,1979:25). Türkiye de ise göç genelde kırsaldan-şehre doğru olmaktadır. Son zamanlarda bunun tersi yani şehirden kırsala doğru da göç olduğu gözlenmektedir ve bu önemsenecek boyutlarda değildir.

Nüfusu şehre iten faktörler şöyle sıralanabilir: köylerde artan nüfus baskısı, yetersiz ve dağıtılmış toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, kan davaları, toprağın mirasla parçalanması, tarımda makineleşme ile atıl kalan kitlelerin kente göçü ile Türkiye’de özellikle son yıllarda terör ve güvenlik nedenine dayanan göçler, köylerin ya da kırların iticiliğini oluşturmaktadır (Bayhan,1996:85). Şehirleşmenin 1950’lerden sonra bir politika olarak benimsenmesi gerçeği bugünkü durumu ortaya çıkarmıştır. Artık bugün Türkiye nüfusunun %80’e yakını şehirlerde yaşamaktadır.

Nüfusu şehre çeken faktörler ise şöyle sıralanabilir: köy- kent gelir farklılıkları, daha iyi ve ileri eğitim, şehrin cazibesi ve iş bulma ümidi: daha yüksek hayat standardı, ulaşım imkanları, kentlerdeki sosyal ve kültürel imkanlardan yararlanma isteği gibi faktörlerdir (Bayhan,1996:85). Bu gibi faktörleri çoğaltmak mümkündür. Zira bu olay aynı zamanda gelişme ve değişmeye bağlı olarak ülkemizde gündemdeki yerini korumaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası politik ve ekonomik yeniden yapılanmanın beraberinde getirdiği en önemli toplumsal olaylardan birisi kırsal kesimlerden şehre göç ve bu göçlerin şehir yapılarında meydana getirdiği etkiler oluşturmaktadır. Şehirleşme ve göç ülkemizde, özellikle 1950’lerde yepyeni ivme kazanan önemini ve güncelliğini bugünde sürdürmektedir. 1950’lerde şehre doğru başlayan göçün belli başlı 5 etkenden kaynaklandığını söylemek mümkündür (Ersoy,1985:1):

- 1950’lerden sonra, tarım arazisinde ekilebilir toprakların sınırına erişilmesi,
- Tarımda iş gücünün yoğun kullanımını sınırlayan makineleşmenin başlaması,
- Topraksız ve yeter toprağı olmayanların artması,
- Kara ulaşım ağının süratle geliştirilmesi,
- Tarım dışı faaliyetlerin canlanması,

Bu etkenlere, kırsal yerleşmelerdeki yüksek doğurganlığın güdülediği hızlı nüfus artışını da eklemek mümkündür. Kırdan itici nitelikteki bu etkenlere, kente çekici nitelikteki etkenlerde katılmaktadır (Tütengil,1983:165). Bunların yanında ulaşım ağındaki gelişmeye paralel olarak iletişim araçlarının (radyo, gazete, 1980’lerden sonra televizyon) da kırsal alanlara kadar girmesini ekleyebiliriz.

1950’de 1.692.933 kişi doğduğu yeri terk ederken, 15 yıl sonra (1965) bu miktarın iki katına yakın nüfus kitlesi daha göç olayına katılmamıştır. Her sayım devresinde bir öncekine

göre yer değiştiren nüfusun milli sınırlar dâhilinde yaşayan Türkiye doğumlular içindeki oranı artarak 1965 de %13.2 ye yükselmiştir. Günümüzde bu miktarın daha da artarak şiddetlendiği, kuşkusuz kabul edilecek bir olgudur (Akkayan,1979:29).

1950 de tüm illerimizin 2/3 si , %9 ve daha az bir oranda nüfus sevk etmekteydi. Yıllarca beraber, bu oranda nüfus sevk eden iller miktarında azalma olmuş, 1965 de ancak tüm illerin ¼ i bu oranda kalabilmiş, illerin %75 i, %10 un üzerinde nüfus sevk ederek göç olayına katılmışlardır. 1950’lerde göç gönderme bakımından Türkiye ortalamasının üzerine çıkan il sayısı %33 civarındayken, 1965 de bu oranın iki katına yükselmiş olduğu görülmektedir (Akkayan,1979:31). Burada dikkati çeken husus illerimizin göç verme açısından gittikçe artan bir oranda dinamik bir bünyeye sahip olmaya başlamıştır.

Tarım kesiminin hızla makineleşmeye başlaması, topraktaki yozlaşma ve öteki bunalımlar, iletişim araçlarının hızla yaygınlaşması etkeniyle birleşince, 1970’lerde her yıl ortalama 200.000 kişi şehirlere göç etmeye başlamıştır. 200 yılda sanayisini kuramamış bir düzen, çalışma imkânlarının darlığı ve sanayileşmenin yetersizliğinden ötürü (Cem,1989:490), hizmet sektörüne doğru bir akım başlamıştır. Bunun yanında kentlerde önemli ölçüde problemleri doğuran gecekondulaşma olgusu ortaya çıkmıştır.

1970 yılında yapılan nüfus sayım sonuçları, 1965 ve 1970 arasındaki göç akımlarının iller içinde yoğunlaştığı ve il merkezlerine yöneldiğini göstermektedir (Tekeli,1978:52). Aynı yıllar arasında ayrıca, iç göçlerin salt sayılarında ve hızlarında daha önceki sayımlar arası dönemlere göre bir artış vardır. 1965-1970 yılları arasında en azından sayım yerinde oturmakta olan nüfusun %14 ünün yer değiştirdiğini görüyoruz. Bu yer değiştirmelerin içinde il içi ve iller arası hareketlerde yer almıştır (Tekeli,1978:148).

Yapılan araştırmalarda, 1970 yılı itibariyle üç büyük metropolün (İstanbul, Ankara ve İzmir) diğer merkezleri tamamen dışlayarak tüm kırsal göçleri aldıkları düşüncesi değişmiştir. Köylülerin yarısı bu üç metropole giderken diğer yarısı da başka yerlerdeki kentsel merkezlere yönelmektedir. Yine de İstanbul bu üç metropole gelen köylülerin %56’sını çekerek üstünlüğünü korumaktadır. Bu grubun %33 ü Ankara’ya, geri kalan %11 ise İzmir’e gitmektedir (Tekeli,1978:149).

Başka bir çalışmaya göre 1965 yılı nüfus sayımının sonuçlarına göre iç göçlerin %46 sı Marmara yöresi, %36,6’sını İstanbul metropolü çekmiştir. Öte yandan Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu yöreleri göç veren başlıca bölgeler niteliğinde görülmektedir. Bu yöreler toplam iç göç hareketlerinin %70’ine kaynak olmaktadır (Tekeli,1978:166).Köyün iticiliği ağır bastığı, olanaklar/rahatlıklar ve umutlar dünyasını simgeleyen kentin çekiciliğinin de yer aldığı, köyden kente göç bir geçiş döneminin bunalımlarına yaşayan 1970’ler Türkiye’sini bütün boyutlarıyla gözler önüne seren, çok yanlı bir olaydır. Sanayileşmeyle at başı yürümeyen, sağlıksız başka bir değişle demokrafik nitelikleri ağır basan az gelişmiş kentleşmemiz kırsal bunalımın kente taşınmasının ötesinde bir oluşumu ortaya koymaktadır. Bu oluşumun “köylülerin kentleşmesi” olarak adlandırılabilir (Tütengil,1983:167).

Sanayileşme sürecini tamamlayamayan ve kentsel nüfusun ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayan bir yapıda bu derece büyük kent nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunlarda oldukça kabarıktır. Ayrıca, başka açılardan da sorunları ağırlaştırıcı süreçler devam etmektedir. Anılan artış hızı ülke kentlerine dengeli bir biçimde dağılmayıp Türkiye’nin batısındaki büyük kentlere yoğunlaşmıştır. Özellikle günümüzde, İstanbul, İzmir, Bursa, İzmit, Adana, Ankara gibi iller yoğun bir göç akımına sahne olurken, Güneydoğu, Doğu ve İç

Anadolu bölgelerinden pek çok il kentsel düzeyde bile göç vermeye devam etmektedir (Görmez,1992:40).

İç göçler günümüzde, batıdaki büyük kentlerimizde birçok problem yaratmaktadır. Bu problemlerin önüne bu kentlerde geçmek ya da çözmek oldukça zor gibi görünüyor. Bu nedenle, bize göre, göçün önüne geçmek için göç veren bölgelerimizde ve kentlerimizde ekonomik yönden bir gelişme sağlanması gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu da sanayileşme ya da kentlerinden göç edenlerin bu alanda istihdam edilmesi ile gerçekleştirilebilir. Kısacası, problemleri kaynağında çözmeye çalışmakla ilk adım atılmış olur.

Yurt Dışına Yapılan Göçler ve Toplumsal Etkileri

Dış göç, uzun süre kalmak amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketleridir. Başka bir tanıma göre göç, bir ülkedeki kişilerin bir yılı aşan süreler için ve çalışma amacıyla başka ülkelere gitmeleridir. Tanım bu şekliyle ülkelerarası iş gücü olarak adlandırılır (Tufan,1987:2). Gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş ülkelere doğru yönelen uluslararası iş gücü göç hareketleri, ikinci dünya savaşını izleyen yıllarda giderek hızlanmıştır. Batı Avrupa ülkeleri 1950'li yılların ikinci yarısından itibaren hızla gelişen ekonomileri için ihtiyaç duydukları işgücü açığını, yabancı işçilerle kapatmaya yönelmişlerdir. Akdeniz ülkelerinden İtalya, İspanya ve Portekiz öncelikle bu göçe katılmışlardır (Tufan,1987:3). Aşağı yukarı aynı dönemlerde Türkiye'de bu iş gücü göçüne katılmıştır.

Zira 1950 ve 1960'lı yıllar, Türk toplumsal yapısında önemli değişikliklere tanık olunan hareketli yıllardır. Yüzyıllar boyunca tarıma, toprağa bağlı Anadolu köylüsü, 1950'lerde kırdan kente yönelen büyük bir akımın içinde buldu kendini. Giderek büyüyen bir hızla kırdan kente göç eden kitleler, Türkiye'nin geleneksel yapısını da geniş ölçüde değiştirmekte idiler. Türkiye gibi geleneksel toplum yapısının egemen olduğu bir ülke için bu çapta devingenlik, beklenmedik bir toplumsal olay niteliğindedir (Gitmez,1983:14).

1960'lı yıllarda ise, 1950'lerde önemli boyutlara erişmiş iç göçler yerini sınırlar ötesi iş gücü akımına bırakıyordu. Sınırlar ötesi göç, Türkiye'nin yakın geçmişinin en özgün, daha önce benzeri yaşanmamış toplumsal olaylardan birisi idi (Gitmez,1983:16). 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ile Almanya arasında imzalanan iş gücü anlaşmasıyla, bu konu yasallaştırılarak denetim altına alınmıştır. Bundan sonra da diğer ülkelerle yapılan ikili iş gücü anlaşmasıyla dış ülkelere işçi gönderme girişimleri yaygınlaşmıştır (Tufan,1987:3). 1961-1973 yılları arasında Türkiye'den yurtdışına işçi gönderilmesi yasal çerçeve içinde gelişmiş ve bu dönemde daha çok nitelikli işçiler dış göçe katılmışlardır. Beş yıllık planlarda görüleceği gibi, Türkiye'nin yurtdışına işçi gönderme eğiliminin esas amacı; niteliksiz işçilerin eğitilmesini sağlamak, ülke içinde artan işsizliğe geçici bir çözüm bulmak ve bu işçilerin gönderecekleri dövizlerle Türkiye'nin dış ödemeler dengesine katkıda bulunmalarını sağlamaktır (Tufan,1987:3-4).

Almanya ile 1961 yılındaki anlaşmadan sonra, işgücü alıcı Batı ülkeleri listesi de uzamıştır: 1964'de Avusturya, Hollanda ve Belçika ile 1965'de Fransa ve 1967'de de İsveç'le işgücü gönderme sözleşmesi yapıldı. Ancak, bu sözleşmelerden önce ve Almanya'ya yönelmiş göçü hemen izleyen yıllarda da öbür batı ülkeleri Türkiye'den işçi alımına başlamışlardı. Almanya dışındaki bu işçi alımında uygulanan yöntem genellikle, "isme çıkarılmış çağrı" idi: ya "turist" olarak yurtdışına çıkan işçinin kendisi işini bularak veya

dışarıda ki bir yakını yoluyla adına çağrı çıkarttırmakta iş ve işçi bulma kurumundan (yeni adı Türkiye İş Kurumu) pasaport almakta; ya da Türkiye'den işçi almak isteyen ülke temsilcileri, istedikleri kimseleri bularak onlar için İİBK'ye başvurmakta idiler. Böylece, biri kurumda oluşan bekleme listesinden sıra gelen ve kurumca gönderilenler, öbürüde isme çağrı sonucu işlemi yapılanlar olmak üzere, iki ayrı gidiş yolu açılmak da idi (Gitmez,1983:18). Ayrıca isimsiz işçi isteğini karşılamak için oluşmuş uzun bekleme listelerinde belli koşullarla ayıklama yapılması gereği de duyuldu. Göndermelerde kuruma başvurma zamanı, istenenlerin niteliklilik durumu ve özel kontenjanlar temel alınmakta idi (Gitmez,1983:18-19):

-Yıllık göndermelerde %15 pay Köy Kalkınma Kooperatifleri ve %15 payda doğal afet bölgesi sayılan göre başvuranlarına verilmekte idi.

-DPT'nin "gelişmişlik" ölçüsüne göre, ülkedeki geri kalmış bölgelerden başvuranlara iki yıl önce başvurmuş gelişmekte olan bölgelerden başvuranlara da bir yıl önce başvurmuş işlemi yapılarak, bekleme listesinde yeni düzenlemeler yapılmakta idi.

-Alıcı ülkelerce nitelik isteniyorsa, istenen niteliklere sahip olanlar bekleme listesindeki yerine bakılmaksızın gönderilmekte idiler.

-Ülke gereksinimleri yönünde işçi gönderiminin kurumca denetlendiği durumlarda vardı: Kırıkkale silah fabrikalarından Zonguldak kömür ocaklarından ve belli tersanelerden başvuran belli nitelikteki işçilerin yurtdışına gitmeleri engellenmekte idi.

Diğer taraftan, 1977 yılından başlayarak Batı Avrupa ülkelerinin yerini, nitelikli işçi talebi ile Arap ülkeleri almış ve ülkemizden yurtdışına nitelikli iş gücü göçü yön değiştirerek devam etmiştir.(Tufan,1987:4) Bu Arap ülkelere işçi akımı, Batı tipi göçe uymayan özellikler göstermektedir. Genellikle inşaat işlerinde çalıştırılan bu işçilerin bir kısmı anılan ülkelerde müteahhitlik yapan Türk girişimcilerince seçilmektedir. Oysa Batı tipi göçlerde gidecek işçiler bizzat batılı iş adamlarının talep süzgecinden geçmektedir (Berkay,1988:10).

Yurtdışına kitle halinde işçi gönderilmesi 1974 yılında durdurulmuştur (Gitmez,1983:20). İş ve işçi bulma kurumu 1984 istatistiklerine göre 1961-1984 yılları arasında kurum kanalı ile yurtdışına gönderilen işçi sayısı toplam 1.121.970'tir. Bu toplam sayının Almanya'ya gönderilenlerin sayısı ise tüm diğer ülkelere gönderilenlerin sayısı ise tüm diğer ülkelere göre en fazla olup 657.850 kişidir. Bu istatistiklerden, yurtdışındaki işçilerin %58.63'ünün, Almanya da olduğu görülmektedir. İşçi alımlarının kısıtlanmasına rağmen Almanya da ailelerin birleştirilmesi ve Türk işçi ailelerinde görünen hızlı nüfus artışı nedeniyle son yıllarda sayıları giderek artmıştır. Bu durum Alman toplumunu rahatsız etmeye başlamış ve Türklere karşı bazı olumsuz tutumlar geliştirmelerine yol açmıştır (Tufan,1987:4-5).

Çeşitli nedenlerden dolayı yerli halkın istemediği, kaba, ilkel ve düşük sosyal sınıftan saydığı hor gördüğü Türk işçileri son yıllarda artık Türkiye'ye kesin dönme kararlarını vermeye ya da okul çağındaki çocuklarını yurda geri göndermeye başlamışlardır. Türk işçilerinin bu yönde karar almalarında, Almanya'da artan yabancı düşmanlığı, işsizlik ve işverenin yurda geri dönüşü, özendirici prim ödemeleri etkili olmaktadır. Uzun yıllar yurtdışında çalışmış ve amaçladıkları ekonomik iyileşmelere bir ölçüde ulaşmış olan emeklilik yaşındaki bu işçilerin dönüş kararlarında belki de en temel faktör çocuklarını yabancı topluma bırakmama istekleridir. Özellikle 1984 yılında kitle halinde dönüşler başlamış olup, pek çok işçi çocuğu Türkiye 'ye dönmüş bulunmaktadır. Yurda dönenlerin kesin sayıları bilinmemekle ve resmi kayıtlarda yer almamakla beraber, bugün ülkemizde yurtdışına gidip dönmüş olan iki milyon nüfus olduğu tahmin edilmektedir (Tufan,1987:5).

Türkiye'ye Yapılan Dış Göçler ve Nüfus Mübadelesi ve Toplumsal Etkileri

Cumhuriyet hükümetinin iskân işlerini iyice ele alması gerekiyordu. Bir taraftan aşiretlerin iskânı, diğer taraftan Türklüğün son kalesine sığınan dış Türklerin münasip yerlere yerleştirilmesi, bu vazifenin müstakil bir vekâletin yetkisine verilmesini gerekli kılmıştır. Lozan anlaşmasıyla kabul olunan mübadele işini başarıyla yürütmeyi en mühim vazife bilen Cumhuriyet hükümeti daha kuruluşunun ilk senesinde (1923) mübadele imar ve iskân vekâletini teşkil ederek o vakte kadar bir Umumi Müdürlük tarafından idare edilmeye başlanmıştır (Eröz,1991:261).

11 Aralık 1340 tarih ve 529 sayılı kanunla mübadele, imar ve iskân vekâleti lav edilerek vazifesi dâhiliye vekâletine devir olunmuştur. 2.11.1935 tarih ve 2849 sayılı kanunla bu vazife dâhiliye vekâletinden alınıp Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletine bağlı bir umum müdürlüğe verilmiştir. 21.6.1934 tarih ve 2510 sayılı iskân kanunu “Türk soyu ve diline sahip soydaşlarımızın dış memleketlerden getirilmeleri ve anavatanda yurttaşlaştırılmaları keyfiyetini ele alıyordu. Bu kanunun birinci maddesi (5098 sayılı kanunun 1. maddesiyle değiştirilen şekli) şöyledir: Muhacir ve mültecilerle göçebelerin ve gezginci çingenelerin yurt içinde yerleştirilmeleri; Türk kültürüne bağlılık ve nüfus oturuş ve yayılışının düzeltilmesi amacıyla Bakanlar Kurulunca yapılacak programa uygun olarak içişleri ve sağlık ve sosyal yardım bakanlıklarınca tertiplenir (Eröz,1991:261-262).

30.5.1950 tarihinde Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlükleri birleştirilerek Ziraat vekâletine bağlanmıştır. (5613 sayılı kanunla) Bir başka değişiklik ise 15.8.1951 tarih ve 5840 sayılı kanunla, bu umum müdürlükler Ziraat vekâletinden alınıp, başvekâlete bağlanmıştır. Kısacası, cumhuriyetin ilanından itibaren 5 defa teşkilat değişikliği yapılmıştır. Bu teşkilat ve kararlara rağmen kanunlar satırlarda kalmıştır. Hiçbir bütçe nutkunda aşiretlerin iskânı, milli, iktisadi, içtimai politika olarak ele alınıp incelenmiştir. (Eröz,1991:263)

Konumuza örnek olması açısından Doğu Türkistan Kazakları ile Bulgaristan’dan göç edenleri ele alacağız. Doğu Türkistan’da Kızıl Çinliler yıllarca vatanları için mücadele ve muharebe edip, silahsız, cephanesiz kalınca modern silahlar önünde dayanamayıp Himalaya Dağları üzerinden kaçarak Pakistan’a iltica eden Doğu Türkistanlı mülteciler, Pakistan, Hindistan, Suudi Arabistan ve Amerikan hükümetlerinin vatandaşlık teklifini reddedip Türkiye’yi tercih ettiler. 1953 senesinde bunlardan iki bin kadarı Türkiye’ye kabul edildi. Doğu Türkistan Kazakları tam bir Türk göçebesi idiler. At, koyun, deve besliyor, keçe çadırlarda yaşıyorlardı. At üstünde yetişmiş cengâver aşiretlerdi. İçtimai teşkilat ve bünye olarak sarsılmamış, aşiret töresine ve aşiret reisine sadık göçebelerdi. Türk ekonomisine on binlerce koyun, at ve sığır yetiştirecek Doğu sınırlarımızın teminatı olacak Suudi Arabistan ve Pakistan da bulunup Türkiye’nin kabul etmemesi yüzünden gelemeyenlerle birlikte aşiretler birer müstehlik haline getirilmiş veya deri ceket imalatçısı yapılmıştır. İskân siyasetimizin tarihçesinde bu iskân hadisesi ibretlik bir sayfa teşkil edecektir (Eröz,1991:277-278).

Sonuç Yerine: Kısa bir Değerlendirme

Türk toplumuyla ortak tarihsel ve kültürel özelliklere sahip Bulgaristan Türk topluluğunun Türkiye’ye göçleri yaklaşık bir yüz yıldır süregelmektedir. Özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan anlaşmalar ile iki ülke arasındaki göçmen alışverişi sürdürülmüştür. Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler siyasi niteliklerle olmuştur. Bu nedenle dönemi içinde devletin bu göçlere müdahalesi sonucu, yerleşme süreci kırdan kente olan göçlerden kendine özgü nitelikleriyle bazı yönlerden ayrılmaktadır (Önür,1990:335).

1951 yılında gelen göçmen ailelerin %66.67 si devletin göç istemiyle gelmiş olmalarına karşın, 1968-1978 yıllarında gelen grubun geldiği dönemde bu etken ortadan kalkmıştır. Çünkü 1968 göç anlaşması parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yöneliktir. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'ye gelen göçmenlerin çeşitli sorunlarıyla, kendilerinden önce gelen yakın akrabaları ilgilenmiştir (Önür,1990:336).

Bu dönemlerde Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmen ailelerinin hepsi; vatan, bayrak, millet sevgisinden dolayı Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye ile aralarında var olan tarihsel ve kültürel bağlılık onların Bulgaristan toplumuyla bütünleşmemelerine neden olmuştur. Kendilerini güven içinde hissedemeyen bu insanlar anavatanları kabul ettikleri Türkiye'ye göçme zorunluluğu duymuşlardır (Önür,1990:336). Kısacası, yurtdışından Türkiye'ye yapılan göçler siyasi sebeplerden ve karşılıklı yapılan göç anlaşmalarından kaynaklanmıştır.

Göç, hem gelen hem de giden için pek çok toplumsal sorunun kaynağı olmuştur. Özellikle zorunlu göç olarak da değerlendirebileceğimiz mübadelelerde insanlar mallarını geldikleri ülkelerde bırakmışlardır. Gittikleri ülkelerde her şeye yeniden başlamak zorunda kalmışlardır. Geride bırakılan en önemli şey her halde sosyo-kültürel yaşanmışlıklardır. Göçün tarifi olmayan izlerini bütün kuşaklar bir damga gibi benliğinde taşırlar. Göçün toplumsal etkileri, geldikleri toplumları ve gittikleri toplumları ayrı ayrı ve farklı düzeylerde sarar.

Kaynakça

- Akkayan, T. (1979) Göç ve Değişme, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yay., İst.
- Bayhan, V. (1996) "Türkiye de İç Göçler ve Anomik Kentleşme" Türkiye Günlüğü, Kasım-Aralık
- Berkay, F. (1988) Sosyal Değişme Açısından Yurtdışına İşgücü Göçü Olayı, Malatya
- Cem, İ. (1989) Türkiye de Geri Kalmışlığın Tarihi, Cem Yay. , 11. Baskı, İst.
- Eröz, M. (1991) Yörükler, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İst.
- Ersoy, M. (1985) Göç ve Kentsel Bütünleşme, A.Ü.S.B.F. ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ank.
- Gitmez, A.S. (1988) Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler, Alan Yay. İst.
- Görmez, K. (1992) "Türkiye'de Kentleşme ve Çevre Sorunları", Karınca, Mart, Sayı:663
- Önür, N. (1990) "1951 ve 1968 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmen Aileleri ile Türkiye de Kırdan Kente Göç Eden Ailelerin Kentleşme Süreci" , Aile Yazıları-2, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yay. , Ank.
- Tekeli, İ.L. (1978) İç Göçler, Hacettepe Üniv. Yay. Ank.
- Tufan, B. (1987) Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-Sosyal Durumları, DPT, Ank.
- Tütengil, C. O. (1983) Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları, Gerçek Yay., 4. Baskı İst.